

Nr. 25.
חוברת כה.
שנה שניה.
הדור
יוצא אחת בשבוע
על ידי דוד פרישמאנן.
Hadôr — Das Jahrhundert.

תכן:

מחיר „הדור" ברוסיה:

לשנה 8 רובל, לחצי שנה 4 ר', לרבע שנה 2 ר' לחדש 75 ק'.

מחיר „הדור" בחו"ל:

באשכנז: לשנה 17,50 מרק, לחצי שנה 8,75 מרק, לרבע שנה 4,50 מרק.

באוסטריה: לשנה 20 קר'. לחצי שנה 10 קר', לרבע שנה 5 קר'.

בצרפת: לשנה 21 פר', לחצי שנה $10^1/_2$ פר', לרבע שנה $5^1/_2$ פר'.

באנגליה: לשנה 17,50 שילינג, לחצי שנה 8,75 שילינג, לרבע שנה 4,50 שילינג.

התותמים ברוסיה ובשאר ארצות (חוץ מאשכנז ואוסטריה) יפנו בחתימתם ובהזמנותיהם עפ"י האדריסה של הרידקציה והאדמיניסטרציה של „הדור".

Д. Фришману, Варшава Порожняя 5.

D. Frischmann, Warschau, Próżna 5.

החותמים באשכנז ואוסטריה יפנו אל מר י. פישר בקרקוי

J. Fischer, Buchdruckerei, Krakau, Grodgsse 62.

מחיר כל חוברת: 20 קאפ'. 40 העל'.

בעד חילוף האדריסה: 40 העל', 20 קאפ.

מחיר מודעות: בעד כל שורה קטנה פטיט: 20 העל'. 10 קאפ'.

בעניני הרידקציה לפנות ע"פ האדריסה:

Д. Фришману, Варшава, Порожняя 5,

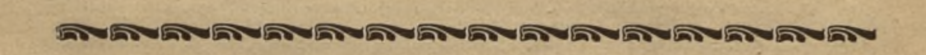
D. Frischmann, Warschau, Próżna 5.

יוצא אחת בשבוע

על ידי

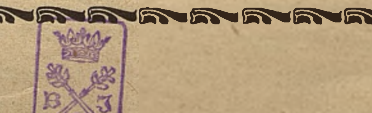
דוד פרישמאנן.

שנה שניה.

כרך ראשון

(חוברת א–כה).

קראקא, תרס״ד.

בדפוסו של יוסף פישר (גראָדגאַססע 62.

תוכן־הענינים

[בסדר אלף־בית].

Krakau, 2 August, 1904. Nr. 25. קראקוי, כ״א אב, תרס״ד.

הדור

אל חותמי „הדור״!!!

עם החוברת כ״ו מתחיל הרבע השלישי של „הדור״. — יציאתו של „הדור״ נתאחרה עוד בהתחלתו עד כדי חודש אחד, ולפי זה נתאחרה ההתחלה של הרבע השני וכן גם זו של הרבע השלישי.

האדמיניסטרציה של „הדור״ מזכירה את החותמים, שחתמו על „הדור״ רק עד כלות הרבע השני, להואיל לחדש את חתימתם בהקדם, שלא יבוא הפסק במשלוח החוברות.

בטוחים אנחנו כי מוקירי „הדור״ ואוהביו לא יעזבוהו ויתמכו בו וישתדלו גם להפיצו בכל האפשר. יודעים אנחנו כי עוד הרבה חסר „להדור״ עד שיגיע לאותה השלמות שהעורך מצייר לו אותה בדמיונו; יודעים אנחנו כי עוד היבה הרבה חסר לו עד שקוראיו וחותמיו ימצאו בו את מבוקשם ואת תקותם — ואולם סבות רבות ונמרצות גרמו „להדור״, שלא יכול להתפתח עד עתה כראוי, אבל מקוים אנחנו כי עוד מעט והיה את אשר הוא מחויב להיות.

כבר מוכנים בידנו לרבע הבא מאמרים וספורים וכו׳ מאת היותר טובים שבסופרינו.

החתימה על „הדור״ מתקבלת לרבע שנה, להצי שנה, לשלשת רבעי שנה ולשנה.

המחיר ברוסיה:

לרבע שנה 2 רובל, לחצי שנה 4 רובל, לשלשת רבעי שנה 6 רובל ולשנה 8 רובל עם המשלוח, ובערך זה לכל שאר הארצות.

האדריסה החדשה לכל עניני האדמיניסטרציה והרידקציה של „הדור״:

Д. Фришманъ, Варшава, Порожняя 5.

D. Frischmann, Warschau, Prózna 5.

מַחֲלַת הָאַרְבָּעִים.

אחרי עשר שנים של ישיבה בערי השדה הנני עתה שנית בעיר מולדתי, ואני יושב וסועד בחברת הרעים הישנים. כלנו אנחנו עתה כבני חמשים שנה: הצעירים שבנו הם קרובים לארבעים או למעלה מהן. לתמהוננו אנחנו רואים כי בעצם לא זקנו כלל למיום שראינו איש פני אחיו בפעם האחרונה. אמת היא, אצל אחרים ממנו נמצאות איזו שערות לבנות בזקנם ועל פני רקותיהם; ואולם הנה גם אחרים אשר נעשו צעירים משהיו אז בשבתנו יחדו בפעם האחרונה, ואולם גם הם מורים כי בשנת הארבעים בערך נתהוה שינוי נכבד בחייהם. חשו בנפשם כי הזקינו וחשבו כי החיים נוטים אל קצם; גלו בגופם מחלות שלא היו ולא נמצאו כלל; פרקי זרועותיהם העליונים נתקשו אצלם ויכבד עליהם ללבוש את מעילם העליון. הכל נראה להם כישן ובלה; הכל נשנה וחזר ונשנה בעיניהם ולהכל צורה אחת לנצח; הדור הצעיר פורץ והולך ואינו רואה ואינו מכיר כלל את פעולות הזקנים. ומה שמכעים ביותר הוא, כי חוזרים הצעירים ומגלים את כל מה שכבר גלינו אנחנו,

ומה שרע ביותר הוא, כי מספרים הם את דבר חרשותיהם הנושנות האלה כאלו לא שער אותן איש עד כה. הפרנצי היודע לקרוא שם לכל דבר, אחרי שהוא מתבונן לכל דבר, קורא לאותו קריסים הבא על האיש בהגיעו לשנת הארבעים בשם: La maladie de quarantaine (מחלת הארבעים).

בשעה שהעלינו זכרונות קדומים מתקופת ימי נעורינו, צללנו שנית אל תוך הזמן ההוא, חיינו בכל נפשנו ומאדנו בתקופת העבר, עמדנו במקום שם היינו לפני עשרים שנה. לבסוף שאל אחד, מדי הניעו את ראשו, אם יש זמן בכלל. „את השאלה הזאת כבר פתר קנט", ענה הפילוסוף שבנו. „הזמן הוא רק ההשגה שלנו מן הקים".

„כן? גם אני כן חשבתי; כי כאשר אעלה על זכרוני מאורעות לא־חשובים, שאירעו לפני ארבעים שנה, מתיצב הכל לפני עיני ברור כל כך, כאלו רק זה אתמול היה הדבר; ומה שאירע בילדותי קרוב אלי כל כך בזכרוני, כאלו עבר עלי הדבר רק זה לפני שנה אחת".

אז תשאל השאלה, אם כלם מצאו בפרק ידוע מפרקי החיים את זה שמצא גם השני באותו הפרק. בן השבעים, היחיד בחבר־תנו שחשבנו אותו לישיש, ענה, כי אין הוא חש עוד זקנה בעצמו. (זה עתה נשא אשה חדשה וילד מוטל אצלו בעריסה), ההודאה הנחמדה הזאת עשתה עלינו את הרושם, כי צעירים אנחנו; וגם סגנון שיחתנו התחיל להיות סגנון של צעירים.

עוד בפנישתנו הראשונה הכרתי, כי רעי לא נשתנו וישארו כשהיו, ועל זה התפלאתי; ואולם בכל זאת מצאתי כי לא מהרו עוד לתת בשחוק קולם כימי קדם וכי בדברם דבר השתמשו עתה בזהירות ידועה. אין זאת כי מצאו את כחה ואת ערכה של המלה המדוברת. אמנם לא רככו החיים את משפטם ולא העבירום על דעתם, ואולם רוח בינתם למדה אותם כי סוף סוף חוזרים אליהם הדברים כלעומת שיצאו מפיהם; מלבד זה הכירו כי אין הקולות המלאים והשלמים תופשים את השומע בלבו, וכי לתכלית זו טוב להשתמש גם בחצאי קולות, למען אשר תהיה היכולת להמדבר להביע את השקפתו באופן שנון יותר. ואולם עתה כשנכנסו פה לישיבתנו, הוסר כל גבול; למלים אין שם לב, להשקפות אין נושא פנים, באו בלי משים אל תוך המעגל הישן. בקיצור: היתה הרוחה. אשרי אזן שמעה כל זאת!

אחרי כן באה הפסקה; באו הפסקות אחרות; ואחרי כן היתה פתאם דממה לא־נעימה. אלה שהרבו לדבר יותר מדי הרגישו מועקה בלבם, כאלו דברו ולא רוחם: הרגישו כי במשך עשר השנים שעברו קשר כל אחד ואחד בסתר קשרים חדשים לעצמו, כי ענינים חדשים ולא ידועים חדרו אל בינותם ויהיו להם לקיר מבדיל וכי הרעים אשר זה עתה פטפטו לתומם ובלי מעצור היו פתאם כאלו פגעו בסלע מתחת למימי הים ורגליהם נגעו בארץ חרשה. את הדבר הזה היו מוצאים גם כן, אלו ראו איש אצל אחיו את מבטי עיניו בשעה שהזריינו להתנגדות ולמלחמה, או את זויות הפה שהתעותו בשעה שכבשו השפתים איזו מלה ולא השמיעוה.

כשקמו מעל השלחן, נדמה הדבר כאלו נתקו כל החוטים אשר נטוו עד עתה, רוח השלוה חלפה, כל אחד עמד הכן למלחמה, כל אחד ומחסום לפיו ולדעותיו

הפנימיות. ואחרי כי סוף סוף היה לפתוח פה ולדבר איזה דבר. באו ודבריו פרוות סתם; ואולם העינים לא היו מקבילות אל המלה והצחוק לא היה מתאים עם מבט העינים.

ויהי ערב ארוך ככד מנשוא. נסיונות בודדים נעשו להחיות זכרונות קדומים. אם על ידי שני אנשים בינם לבין עצמם ואם על ידי מתי מספר באגודה אחת, ולא הצליחו. שאלו שאלות, והכל מתוך העדר ידיעה לגמרי, שלא היה כאן מקומן כלל. למשל: „מה עתה שלום אחיך הרמן?" (שאלה היוצאת מן הפה סתם, בלי כל כונה לשמוע דבר, אחרי שבאמת לא לקח הדבר את הלב); מבוכה בין העומדים מסביב. „חן חן לך; כמעט שלא נשתנה אצלו כלום, אין שום שנוי לטובה". „שנוי לטובה? האם חולה היה?" „כן... האינך יודע זאת?" איש מן העומדים מתערב בדבר ופוטר את האח האומלל מספר כמו פיו, כי אותו הרמן יושב בבית המשוגעים. או: „מה זה היה פתאם לאשתך כי אין רואה את פניה?" (אותה האשה עומדת עתה לקבל גט פטורים מאת אישה) או: „הנער שלך גדול עתה; הכבר עמד על המבחן שלו ועבר אותו בשלום?" (אותו הנער הוא תוגת אמו ואסון אביו). — הנה כן אפוא אבד להם הקשר במגעם ובמשאם איש עם רעהו, ועל כן כל הדברים ינעים ואינם מחקשרים. ואולם הנה גם את תגרת ידם ואת מרירותם של החיים כבר הכירו, וגם לא היו עוד נערים.

וכשנתפרדו לבסוף איש מעל אחיו בחוץ על יד שער הבית, נחפזו איש לעברו ולא הרגישו שום צורך להאריך עוד את התחברותם על ידי מה שיסורו אל אחד מבתי־הקהוה, כמו שהיו עושים לפנים. זכרונות הילדות לא חדשו את הרוח באותה מדה שקוו מראש. כל מה שעבר הן לא היה בלתי אם החציר אשר ממנו צמח ההוה; והחציר שרוף כלו, אכול ורקב עולה בו. כמו כן מצאנו, כי איש לא דבר דבר על העתיד, כי אם איש איש על העבר. והדבר הזה מובן: כלנו הן כבר חיינו באותו העתיד אשר עליו חלמנו חלומותינו ולא יכולנו עוד לשאת עליו חזון למרחוק.

מקץ שני שבועות ואני ישבתי שנית לאותו השלחן ובמושב אותה החברה ועל פני המקום שישבתי עליו אז. בין כה וכה והעת כבר הספיקה לכל אחד ואחד ללמור על־פה את התשובות על כל הדברים „שמפני דרך־ארץ" השאירו אותם אז בלי תשובה. הם באו מזוינים; והנה נתקלקל כל הדבר. האנשים אשר עיפו או התעצלו או נתנו את משפט הבכורה לאכילה טובה, הניחו את העולם הפקר ולא התעוררו לא על תקונו ולא על פחיתותו ויתפטרו מן הדבור איש כאשר יכול ויחרישו. ואולם אוהבי המלחמה השתערו איש על אחיו בחזקה. סגלו את עצמם לאיזו פרוגרמה נסתרה, שמעולם לא הוברדה כל צרכה, ואיש איש האשים את רעהו כי היה לבוגד.

„לא, מעורי לא הייתי אתיאיסט!" צעק האחד.

„כן? לא היית מעורך?"

ואז החלו אותם הוכוחים שלפני עשרים שנה אולי היו בשעתם ואפשר שהיו אז מן ההכרח. נסו להביא לידי הכרה את הדבר שבתקופת הצמיחה המאושרה צמח ועלה בלי הכרה ובלי יורע. ואולם כח הזכרון לא עמד להם בשעת דחקם; שכחו את אשר עשו ואת אשר אמרו; הביאו ראיות מדברי עצמם ומדברי אחרים שלא

בצורתם ובאו לידי מהומה. כשהגיעו לאיזו הפסקה, בא אחד והעלה את השיחה שנית ולא חרש דבר. השיחה חזרה על אכסניה שלה. באה לידי הפסקה וחזרה והתחדשה...

הפעם הזאת נתפרדו איש מעל אחיו באותה הרגשה כי הימים אשר עברו — עברו, וכי ככר נתבשלה דעתם עד לידי כך שתהא להם הרשות לעזוב את בית־המדרש של גידול העצים, אחרי שכבר באה העת שיהיו צומחים לעצמם וחפשים לרוחם בלי גננים ובלי מספרים.

כך הגיע הדבר שנעשו בודדים ונלמודים. כך, כנראה, היה הדבר תמיד. ואולם בכל זה לא חדל העסק לגמרי: כי אחרים, שלא נשארו על מקומם כי אם הלכו לפנים והיו למגלי תעלומות וחפצו לכבוש עולמות חדשים, כל אלה חברו לאגודה קטנה ובית־הקהוה היה להם לחדר השיחות. אמנם נסו תחלה להתאסף בבית רֵעַ, ואולם ראו ומצאו במהרה כי אותו הרע יש לו עוקץ ששמו אשה, והעוקץ הזה עולה לפרקים ומכצבץ לחוץ. בהיותה גם היא בתוך האספה היו מוכרחים לדבר על ענינים אחרים לגמרי; ואם שכחו וידברו על דבר עניניהם הם, אז היתה אחת משתי אלה: או שנטלה לה האשה את הדבור בחכירה ותפתור את כל השאלות בסגנון של שליט שאין להרהר אחריו, ואז היו מוכרחים להחשות מפני הכבוד, או שקמה ותמהר אל חדר הילדים ושבה רק אחרי כן אל השלחן לשעת הסעודה, שעל ידי זה היו האורחים בעיני עצמם כעניים אוכלי לחם חסד והתנהגותה עמהם היתה כאלו היו אנשים שרצונם להניא את האיש מאחיי ביתי ומשפחתי, מאחיי חיבותיו ודרכו הישרה.

דבר זה היה אי אפשר; מלבד זה נפרדו לפעמים אנשים רעים איש מאחיו לרגל האנטיפטיה של נשותיהם זו לזו. הנשים לא היו עלולות על פי רוב למגע ומשא זו עם זו. ובכן נשאר רק בית־הקהוה. ואולם פלא הוא, לא היו עוד יושבים שם בתשוקה ובחבה כמו שישבו בימי קדם. הן אמנם חפצו עוד לפתות איש את רעהו להאמין, כי המקום הזה הוא בית ועד ניטראלי ששם אין ארון ואין אורח. ואולם על פני הנשואים בעלי הנשים ניכרת היתה תמיד כעין דאגה. הן בבית יושבת לה איזו בריה לבדה, שהיא, אלו היתה נשארת באמת פנויה בחייה, היתה מבקשת לה איזו חברה לבלות בה את עתה, תחת אשר עתה דינה להיות נלמודה בבית. ומלבד זאת הנה אורחי בתי־הקהוה היו רובם פנוים, כלומר שונאים לאלו שלא היו פנוים, ודומה היה שהם, אשר אין להם בית, זכיות מיוחדות נתונות להם. הם ראו את עצמם כאלו זה הוא ביתם, וירעשו ויתהוללו ויתפרצו בתרועות צחוק גדולות בכל רגע ויראו את הנשואים כראות אנשים טפחנים שהתפרצו לתוך נכולם והם לא נקראו. והנשואים ראו במהרה גם הם את הדבר הזה ויבינו כי מפגיעים הם פה את האנשים.

ואני אשר אלמן אנכי מאשה דמיתי כי יש לי זכות ידועה לשבת בבית־הקהוה, אבל, כפי הנראה, לא היתה לי הזכות הזאת. וכאשר משכתי אחרי שמה את רעי בעלי הנשים עוררתי עלי מיד את שנאת הנשים, ולא הוסיפו עוד להזמין אותי אל ביתן. ואולי צדקו בדבר הזה; הנשואים הם חיי שני אנשים בינם לבין עצמם ואין לזר שום חלק בהם.

ואם באו אותם האדונים הנה באיזה זמן מן הזמנים, היו עסוקים כל כך בעניני ביהם, עד שבראשונה היה עלי לשמוע אל דאגותיהם, על שפחות וילדים, על בקור בבתי הספר ועל עמידה לבחינות. הנה כן הרגשתי כי נמשך אני מעט מעט אחרי עניני משפחה זרים; ואני הן שחררתי את עצמי גם מעניני משפחה שלי! כאשר נגשנו כוף סוף אל השאלות הגדולות, אז יש אשר דבר האחד, והשני רק חכה ועיניו מורדות ארצה עד שיבוא הרגע והוא יתן את התשובה המוכנה; אחרי כן דבר השני רגע אחד ככל אשר היה בלבו, ואולם תשובה לא השיב. או יש שהכל דברו כאחד, כאלו הבוקים היו מדברים מתוך גרונם, וכנראה לא הבין כלל האדד מה שדברו האחרים. אין זה כי אם דור הפלגה וסופו ריבות ומדנים; האנשים לא הוסיפו עוד להבין איש את שפת אחיו.

„הלא אין אתה מבין כלל את אשר אנכי דובר!" זאת היתה הקריאה התמידית בשעות כאלה. כי במשך השנים הוסיפו איש איש הוראות חדשות למלים ישנות, נתנו איש איש ערכים חדשים לרעיונות ישנים. מלבד זה לא אבה איש לגלות את השקפתו הפנימית באמת; ההשקפה הזאת הן היתה סוד מעשהו ומלאכתו או הכילה את המהשבות בנוגע לעתיד אשר ראה לו בחזון ואשר שמר את סודו בלבו בקנאה גדולה.

כששבתי הביתה כפעם בפעם אחרי ישיבה כזאת בבית־הקהוה, הרגשתי תמיד בשטותה של הוללות כזאת, שכל עיקרה אינה באה אלא בכדי לשמוע איש איש את קול עצמו ובכדי לכוף איש איש על רעהו את דעותיו ואת השקפותיו הוא. מוחי היה כמו קרוע או כמו זחוח וזרוע עשב פורה רוש ולענה, אשר עלי לעקרו בטרם יעשה צמח. וכאשר שבתי לחדרי הבודד והדומם, שבתי ומצאתי גם את נפשי בקרבי. נכנסתי אל תוך האטמוספירה הרוחנית שלי בעצמי, אשר בה הרגשתי קורת רוח כאלו לבשתי בגדים ההולמים אותי יפה; ואחרי הגותי הגיונות במשך שעה אחת, צללתי אל תוך הכליון הבא מתוך שנה, חפשי מתשוקות, ממאויים ומהתרגשות של רצון.

ככה הפסקתי מעט מעט את בקורי בבתי הקהוה, התרגלתי אל המלאכה לשבת בדד, נסיתי שנית בנסיונות לצאת ממחבואי, ואולם כפעם בפעם נצחתי ושבתי ונרפא לי, — עד שלבסוף מצאתי נחת גדולה בזה, לשבת ולשמוע אל הדממה ולהאזין אל הקולות החדשים היוצאים ממנה.

שטוקהולם, בחדש יולי.

אוגוסט סטרינדברג.

מכתבים מגרמניה.

י.

אלו היה אריסטו חי כעת בקרבנו ועלה בדעתו לברר את חקי הטעם האסתיטי, את השגת היופי וציורו שבאמנות לפי הבנת בני דורנו בגרמניה, בודאי היה עמל לריק: למצוא סדר ושיטה במקום שאין סדר ושיטה. מסתכלים אנו ביצירות האמניות של השנים האחרונות מכל המינים, ואין אנו מוצאים בהן שום שאיפה ברורה, שום נטיה מסומנת ומסוימת, שום סדר והנחה כללית. הכל עולה בערבוביה ונמצא במצב התסיסה. התהוות הצירות תלויה במקרה והזדמנות, והתפשטות יצירות אמניות בעם היא בגדר הסתירות והתמיהות. אנו רואים אטומים אסתיטיים, ואין אנו יודעים, איך יתהוו אלו לבריאה שלמה!

קשה ביחוד לעמיד על חוש־הטעם של דורנו. ככר במקצוע הספורי של הספרות החדשה אנו מוצאים הפכים וזרות, ואין אנו יודעים להולמם. בשנים האחרונות נתגלו, למשל, ספורים שאין בהם לא מן היצירה האמנית ולא מן ההתרוממות השירית, לא מן הבנת החיים לאמתתם ולא מן ההסתכלות הפסיכולונית כקשורם וחבורם של המאורעות. אפילו אלו שמתנדרים בממשיות (ריאליסמוס) הביאו לנו לכל היותר מחזות של חיים בחיצוניותם ובשטחיותם. גם הכיעור והניוול שבהם אינו מצוייר בכשרון אמנותי. ואותם הספורים, אשר שקים וויופם בולט ונכר כל כך, נתפשטו בעם וזכו למהדורות רבות. תאמר, שזו היא הנטיה העממית בדורנו, אבל הנה רואים אנו, כי באותו זמן עצמו נוצרו ספורים יפים וטובים, מלאים רוך ופינוק, יופי ונעימות, המצויינים בפשטות טבעית ובתיכן שירי, או כי יציירו לנו ממשות החיים על אמתתם ברוח הבנה ובסקירה חודרת, וגם הספורים האלה נתקבלו בעם. אותם הקוראים, אשר מלאו את כרסם במזון גס ועכור ובלעוהו במין תאוה זרה ומשונה והרוו את עצמם לפעמים עד הקאה, חוזרים ומחבבים אחרי כן את המאכל הבריא. ועלינו לדעת כי טעות היא להאמין, שיש הבדל בכתות הקוראים. ספרי שירה והספרות היפה אינם חודרים כל עיקר לכתות הנמוכות של העם. הכתות הנמוכות האלה מחבבות עדיין את הספורים המבהילים והמאורעות האיומים, וחומר־קריאה זה איננו תלוי כל עיקר בחוש־הטעם. הספרות היפה, הנכללת בספרות הלאומית הגרמנית, תתפשט רק בכתות העליונות. אותם הקוראים המתענגים על ספורי הינץ טובוטי, שהם מחזות החיים כביכול, קוראים ומתענגים גם על ספוריו של יעקב ווסרמן ושל גוסטוו פְרֶנְסֶן.

בספרים נדפסים ונקראים, שאין בהם מראה עינים אלא הלך־נפש, אפשר להבין את החזון הזה, למצוא טעם נפשי מספיק לשנויים וחליפות אלו. אין הטעם האסתיטי שוה בכל הזמנים ובכל המצבות. הוא משתנה מפקודה לפקודה לרגלי ההשפעות השונות והגורמים החיצוניים. וזולת זה הן בענינים כאלה אין חוש־צבורי. הקורא ספרי הספרות היפה קוראם ביחידות. דעתו היא תמיד דעת היחיד. ואפילו

אם יתאחדו כמה קוראים לדעה אחת, הנה אין אלו אלא יחידים רבים, אבל לא קהל קוראים. אין צבור לפנינו עם טעם צבורי. לא כן באמנות הנערכת, כלומר בחזון התיאטראות.

הנחה מוסכמת ומקובלת היא בידינו, כי למקצוע זה של האמנות, כלומר לתיאטרון, יש ערך חנוכי־מוסרי גדול, ויתרון לו בזה משאר מיני האמנות. הנה, למשל, לא שמענו מעולם, כי טרחה דחברה דמדינית בהפצת ספרי שירה וספורים טובים בעם על ידי המיכה דמרית. וכבר היא יוצאת ידי חובתה לפי הסכמתה, אם לא תעכב את התקדמות הכפרות הזאת. הפצת „ספורי מעשיות" אינה בנדר העבודה הצבורית. ואולם בנוגע לאמנות הנערכת אנו מוצאים בכמה ארצות הישוב, וביחוד במדינות גמרניה, סיוע חמרי באופנים שונים: לפעמים מצד השלטון המריני ולפעמים מצד השלטון העירוני בערים הגדולות והעשירות. קיום תיאטרון טוב והכפקתו זהו בכלל השכלת הרבים, ולצדקה גדולה תחשב. אם אי־אפשר לתיאטרון שיתפרנס מהכנסותיו, יסייער לו ויספיקו למלאות את חסרונו.

לשתי מטרות מוסריות מכוונים בסיוע זה: התקדמות האמנות הדרמית והתפשטותה בעם.

בנוגע למטרה הנקובה לאחרונה נוכחו כבר בימים האחרונים, כי הסיוע בעצמו, בלי מטרה ברורה ובלי הכרה נאמנה בטבע האמצעים שמשתמשים בו, לא יועיל למשוך את העם (כלומר: את הכתות דומוכות, את ההמון) לבתי תיאטראות. ההמון רגיל ו. אנוס לבלות את שעות מנוחתם, וביחוד את הלילות הארוכים בחורף וימות השבתות והמועדים, בבתי־משתה ובישיבת קרנות. שאיפת דורנו היא, להרגיל את העם לאמנות, לטיול רוחני, וביחוד לתיאטרון, מפני שיש בו למוד וטיול כאחד, וגם איננו מינע את האדם בשעה שהוא צריך למנוחה ולחליפת־כח. וזולת החנוך האסתיטי שיש בו, עוד נמצא בו גם חנוך מוסרי וכלכלי, כי ירחיק את האדם מן השכרון ומן ההוללות הבזויה. זאת היא המטרה הנעלה, אבל אליה לא הגיעו בשנים הראשונות, מפני שטעו בשמוש האמצעים. הרי לנו תיאטראות למדי בערים הגדולות, אבל הם לא ימשכו אליהם את העם. מחיר הכניסה הוא תמיד בשער הגבוה לפי השנת הכתות הנמוכות, ואין ידן משגת להוצאה כזאת, אשר סוף סוף נחשבת היא בנדר המותרות. וזולת זה, אפילו אם לא יהוסו על כספם, הנה דמזון, שהם עורכים לפניהם בתיאטרות אלו, אינו לפי טבע העם והרגלו. העם מחאוה למזון שהוא נעכל במעיו, מפני שהוא רגיל בו ומתאים למזגו. מזון מבריא, אבל לא „מעדני מלכים", אשר לא ינעמו לחכו, שאינו טועם מעדנים כאלה. אפשר כי בהדרגה ישפיעו מעט מעט על טעם הצבור וירגילו גם למזון יותר טוב ומסונק, אבל אי אפשר להשפיע עליו רוב טובה, בשעה שעדיין אינו יכול לקבל.

כדי לתקן את המעות הזה נסו כבר בכמה ערים גדולות, להקים תיאטראות עממיות באמת, הן בנוגע למחיר הכניסה והן בנוגע לתוכן הדרמות. לרוב קראו את התיאטראות האלה על שם המשורר המפורסם שילר, יען כי הוא לבדו חביב על העם, ושירתם חדרה אפילו אל הכתות היותר נמוכות. בנסיונות האלה הצליחו תמיד, והם בנו בנין אב למפעלים חדשים על מתכונתם. למשל, בברלין יש כבר שתי תיאטראות ממין זה: אחת במזרח העיר ואחת לצפונה, באותם חלקי העיר, שבהם

מתנוררים בני דלת העם והכתות הנמוכות. כמובן, עדיין בתי המשתה וההוללות מלאים אדם רב, אוכלים ושותים ומשתכרים ומתהוללים. טעות היא להאמין, כי התיאטרון העממי ירפא נגע זה על נקלה. אבל בכל אופן אני רואים, כי במגרשי העיר נמצאים כבר אנשים ונשים, בחירים ובתולות, אשר כל ימות השבוע הם עובדים בפבריקאות זבחנויות, ולעת ערב ובימות השבתות והמועדים הם הולכים לטייל בתיאטרון ולשבוע עונג רוחני. בימות השבתות והמועדים מעלים חזיונות על הבמה פעמים.

כמו בכל דבר צבורי אנו רואים גם במקצוע זה, כי העם הוא קונסרבטיבי מטבעו ואינו מתאוה לחדשות, וגם אין החדש מתקבל על לבו. דרמות קלסיות מוצאות עוד תמיד חן בעיניו, ואפילו מן החדשות אינו אוהב את החדשות שבחדשות, אלא את אלו שעברו עליהן כבר כמה שנים. אין העם נבהל ולהוט אחרי המלה האחרונה, ואם אתה בא להשפיע עליו כזאת בעל כרחו, אינו חפץ לקבלה. אלו האנשים הפשוטים, אשר טעמם האסתיטי עדיין לא התפתח למדי, המתענגים תמיד על הדרמות של שילר (מפני שהפתוס המסוגל משפיע תמיד על ילדי־הטבע), ואפילו הדרמה הפלוסופית של גאטהע (פויסט) ימצא חן בעיניהם, הנם שאינם יורדים לסוף דעתה, אינם רוצים לראות דרמה של איבסן או של מטרלינק. האנשים והנשים האלה עוסקים כל היום בעבודה קשה ומטרדת, אבל כשהם באים לטייל בתיאטרון, הם מביאים עמם דעבון טבעי ובריא, ולכן הם תאבים למזון בריא ולא לממתקים ומעדנים.

ואיך שיהיה משפטנו עם העובדא הזאת — בכלל אי אפשר להקשות על עובדות — הנה בודאי רק התפשטות האמנות הנערכת אפשר באופן כזה אבל לא התקדמותה.

התקדמות הדרמה אפשר רק בתיאטראות הגדולות הפתוחות לעשירים ומשכילים. יש תאטראות שאי אפשר להן להתקיים בהכנסותיהן העצמיות ולכן הן נזקקות לתמיכה, אם מצד המלכות או מצד שלטון העירונים. כמה עשרות מיליונים יוציאו בגרמניה בכל שנה ושנה על סיוע כזה, מלבד הכנסותיהן התדיריות מכסף הכניסה. עם גרמניה מוציא כמה מאות מיליונים בכל שנה ושנה להספקת האמנות הדרמית, מה שאין לשום מקצוע של האמנות, ועם כל זה אין אנו מוצאים בה התקדמות אמתית שתהא מתאמת לרוב ההוצאות שהם מבזבזים עליה.

גם לזה יש גורמים שונים!

בברלין נמצא „תיאטרון של המלכות", שבו יוכלו להתרכז כל הכחות המעולים. אין התיאטרון הזה תלוי בדעת אחרים, אינו זקוק להמשך אחרי שאיפת הרבים. תיאטרון זה אינו מביא שכר, אלא אדרבה יש בו בכל שנה הפסד מסויים. המטרה הראשית והעיקרית שבו היא: התקדמות האמנות הדרמית. ואולם על פי טבעו אי אפשר לו להגיע למטרה זו. בימים הראשונים היו רגילים לקטרג על מנהיגי התיאטרון, כי הם, בהיות שאין להם טעם אסתיטי מזוקק ומצורף, אינם נותנים לב להתקדמות האמנות ומעלים חרם בידים. אבל כבר עמדו בראש הנהגת התיאטרון הזה גם אנשים שלמים בטעם האסתיטי, אשר הרבה טרחו ועמלו להועיל להאמנות, ואולם מאומה לא נשאו בעמלם. גם תיאטרון כזה הוא על פי הרוב קונסרבטיבי. מנהיגיו אנוסים לשאת פנים למשפטים קדומים שונים. דברים שבתי תיאטראות פרטיים מורים בהם היתר, בתיאטרון של המלכות נוהגים בו איסור. פעם אחת הציגו בברלין את חזיוני המגליא של

הויפטמן: „חנה׳לי״, אבל לאחר זמן מצאו בו איזו פגיעה בכבוד הדת השלטת, ושוב אסרוהו. כל הניון, אשר יציעו לפני הנהגת התיאטרון של המלכות, ינופה בשלוש־עשרה נפות, שמא יש בו מינות או אפילו הרהורים חדשים, שאינם רצויים „למעלה״. התיאטרון הזה מצטיין רק באופן התערוכה, כי באמת בהיות שאינו חס על כסף־ההוצאות אסף לו ממיטב הכחות של משחקים ומשחקות.

כאשר עמדו על הקלקול הזה בנוגע להתקדמות האמנות הדרמית אמרו: אין האמנות האמתית מתקיימת אלא בחירות אמתית. זוהי בסיס התקדמותה והתפתחותה. לפני עשרים שנה בערך יסדו את „התיאטרון הגרמני״ בברלין, אשר גם אופן יסודו היה יוצא מגדר הרגיל. משחקים ומשחקות מצויינים, אמנים מהוללים ומפורסמים, עשו להם אגודה ובנו את „התיאטרון הגרמני״ על יסוד הנהגה ריפובליקנית, שלא יהיה בו מושל ומנהיג ולא סרים למשמעת ונהוגים, ורק חוק יהיה קבוע בו: הטעם האסתיטי, האמת האמנית. ואולם ריפובליקה זו לא נתקיימה, מפני שדוקא בעולם האמנים אין הסדר מתקיים בלי הנהגה כבירה ותקיפה. התיאטרון שב להיות אחרי שנות מספר לקנין היחיד, והמשחקים קבלו בו שירות בשכר קבוע. אבל בכל זה נשאר התיאטרון נאמן למטרתו, שלא יהיה רק מין עסק מביא שכר מרובה, אלא העיקר בו תהיה התקדמות־האמנות.

ובאמת בכל פעם שנשמעה „מלה חדשה״ בדרמה הגרמנית נשמעה תמיד מעל הבמה „בתיאטרון הגרמני״. מיטב חזיונותיהם של איבסן, של מטרלינק, של הויפטמן, של זודרמן, של שניצלר וכו׳ וכו׳ הוצגו בתיאטרון זה. ואפילו נסיונות, אם היה להכיר בהם רשמי הכשרון האמתי ימצאו מקומם בתיאטרון הגרמני. למשל, חזיונותיו הראשונים של גיאורג הירשפלד, אשר בראשונה נמצא בהם איזה קורטוב של כשרון, אלא שלא ההפתח כשרון זה ברבות הימים ועלה בתהו. בכל אופן היה אפשר לאמר על תיאטרון זה, כי מוקדש הוא להתפתחות המושגים והרעיונות בצורה הדרמית, וכל מי שהיה לו להשמיע מלה חדשה, מצא שם מקומו. בימים האחרונים חדל תיאטרון זה למלא את תפקידו, אבל אין האשם בהנהגת הבית, אלא בחסרון כחות חדשים. אוטו בראהם עמד עשר שנים בראש התיאטרון הזה, ומעולם לא סגר את שעריו בפני כשרון חדש שנתגלה. אין האיש הזה „בעל־בית״ הנמשך רק אחרי המסורת והמקובל, אחרי הרגיל והשכיח, ההולך רק בדרך שכבשוה רבים. ואולם לא נשמעה בשנים האהרונות מלה חדשה מעל הבמה הזאת, מפני שאין כמוה כעת בגרמניה. את הפרובלימות הקודמות כבר לעסי וחזרו ולעסו. עכשו אין דבר חדש, אלא רק העלאת גרה, פטפוט חוזר ונעור, כפל ענין במלות שונות. לבסוף נראתה באוטו בראהם איזו לאות ועיפות. אמנם נזהר היה, שלא ימשך אחרי הצבור בטעמו המקולקל. מעולם לא נסה להכין לו אותם המטעמים שהוא אוהב, כדי שיהיה הבית מלא, והמטבע תהא מצויה בקופתו. אם אפשר לקטרג עליו במה שלא הביא, הנה אי אפשר לקטרג עלי במה שהביא. ברכיו לא כרעו לבעל ופיו לא נשק לו. הטעם האסתיטי נתקלקל הרבה בשנים האהרונות. העולם יתאוה לפיקנטריות, לענינים מגרים את העצבים, לחדשות שאין בהן אלא החדוש. אוטו בראהם לא הלך אחרי השאיפה הזאת. כמובן אומרים עליו, כי קפצה עליו זקנה, כי תש כחו, „פלשתי״ הוא, בעל־הבית. אבל כמדומה לנו, כי אדם בוחר בהפסד חמרי ומתרחק מהפסד מוסרי ואמנותי אינו ראוי לגנאי כזה. ר

אוטו בראהם עזב עתה את „התיאַטְרון הגרמני" ולקח עמו את חבל משחקיו זאת זכיות הדרמות אשר רכש וקבע מקומו „בתיאַטְרון של לסינג" הקרוב לו. התיאַטְרון הזה נוסד על ידי אוסקר בלומנטל, ובקראו על שם לסינג היתה שאיפתו, כי יהיה תיאטרון של החיים. גם הוא חפץ בפרובלימות, אבל לא בתור „אמתיות נצחיות", כי אם בתור זרם החיים. מה שהיא כעת השאלה השומה בפי כל איש, השאלה היומית, בה יעסקו גם בתיאטרון זה. אוסקר בלומנטל בעצמו היה נוהג לעשות כזה, להגשים את השאלה היומית בדרמה ולהעסיק בה באופן כזה את הבריות. התיאטרון הזה היה כעין קלידסקופוס, מחזותיו חלפו ונשתנו מזמן לזמן. גם הרמן זונדרמן, אשר ראשית פרסומו קנה לו בתיאַטְרון זה, היה נוהג ליסד את דרמותיו הראשונות („הכבוד", „אחרית סדום", „בית מולדת") על רעיון־היום. אין אנו נכנסים לדין, אם נקודת־השקפה כזאת, לעשות את האמנות כלי קבול לשאלות היום, צודקת בפני עצמה. אבל בכל אופן אפשר גם במקצוע זה לשמור את כללי הטעם האסתיטי ולהתרחק מכל שפלות ופסולת. בלומנטל מלא את תפקידו ועשה את חובתו באמונה. הוא טעה בשקול הדעת, יצירותיו לא היו מתאימות לחקי האמנות, מפני שהוא עצמו אינו אמן ביותר, ושיטתו לא היתה ברורה; אבל זוהמא ופחיתות לא נמצאו בבית הזה. ואולם לאחר זמן נלאה בלומנטל לשאת את המשא הכבד הזה ועמד והשכיר התיאטרון לאחר. מני אז היה לקובה של — —

התיאטרון הזה בנה אב בעולם האמנות. הוא חנך דור של המין גם בספירות העליונות. הבית הזה היה באחרית הימים לספרות של עבירה. אפשר להפיך בזכות המקצוע הזה של האמנות ולומר: ממשיות, טבעיות, אמת ערומה אתה רואה כאן. אבל אין הדבר כן. באמנות יש זכות הקיום גם לאמת הערומה, כמובן; אבל רק הערומה לגמרי ולא המגולה טפח ומכוסה טפחים. אין זו האמת, אלא גרוי־החושים. גם הזוהמא הערומה אינה גורמת הפסד מוסרי כל כך, מפני שטבעית היא, ואין כיעור בטבע. הזוהמה הערומה תוכל להיות נושא לענין מחקרי או אפילו לפרובלימה אמנותית. ואולם בבית הזה שמשו באופן מלאכותי את הנטיה הפֶּרְוֶורְסִית ואי טבעית. שם הכינו מזון חריף ומגרה — בשביל בעלי חך משונה ולקוי, אשר כבר אכלו ושבעו עד הקאה, לנחשלים ומפי תאותם. כמובן, עשו בימים הראשונים והצליחו בזה מאד. ואולם ברבות הימים באו אחרים והוסיפו על התבלין האלה, ושוב לא היה תיאטרון זה מתובל די צרכו. עתה נמסר ביד איטו בראהם, אשר בודאי יטהר אותו מזוהמתו ויקדיש אותו עוד הפעם לאמנות וליופי.

בורגני.

מכתבים מאמריקה.

א.

נמשלה אמריקה לכריבדית זו, שאינה פוסקת לשאוב אל תוכה את כחית העמים הקרובים והרחוקים. ומן השטח העליון של מי הכריבדית, המתגלגלים ומתרוצצים, הסואנים והומים עד להחריש את האזנים, מהלך ת"ק מיליונים פרסה עד התהום. ויש אשר קרדום של ברזל, המושלך אל תוכם, יצלול וישקע במים האדירים האלה שבע שנים ושבעים שנה, ולא יגיע אל התהום. והעלמה היפהפיה, בעלת הפנים החורים, עם תלתלי הפתנים השורקים. המתפתלים מסביב לראשה וצוארה הארוך, בוקעת ועולה מתוך הגלים האדירים, בוקעת וצוללת: ובכל פעם, בהראותה על פני שטח הים ימשכו אליה המונים המונים, אנשים ונשים וטף, בכח עיני הפתן אשר לה, כהמשך הצפור המפרפרת אל תוך לוע השרץ הטורף. ומשטח המים ועד התהום מהלך ת"ק מיליונים פרסה. וזרם אדיר וחזק שוטף בשטח המים מעל לתהום העמוקה מתחת וסוחף בכחו את כל החיל הגדול ההוא. והם צוללים אחד אחד אל תוכו: יש אשר יצלול ראשו למטה ורגליו למעלה, יש אשר ירד רגליו למטה וראשו למעלה, יש אשר ישחה בפישוט ידים ורגלים ויש אשר יצלול פרקדן. מהם אשר ימהרו לצלול ולרדת ומהם אשר ימצאו מכשולים על דרכם ומתעכבים ברדתם — הכל לפי הצולל ולפי קרבתו אל הזרם. והתהום עצמה אינה נוראה כל כך. אדרבה, מראיה כמראה עיר פלאות, עיר הקסם, כמבצר פוסידון מלך הים, מרובה באוכלוסין ורחבת ידים, שהחיים סואנים ורועשים בה, אף על פי שדמי אנשיה חורים כדם הדג והחיים מתנועעים ומתקדמים רק על ידי זרם האלקטריה, אשר ברק הזהב יאיר עליה יומם וברק הכסף לילה. אולם לא כל החיל הגדול ההוא יזכה לבוא עד התהום. יש אשר יצללו ויצללו, יפרפרו ויפרפרו, ומלאה בטנם המים המלוחים ובקעה מררתם באמצע הדרך ושבו ושחו פרקדן על פני שטח הים, ויש אשר יתם כחם וחדלו מפרפר והיו משחק לגלים והזרמים אשר בצד להוליכם אנה ואנה. ומהם אשר כמעט יגיעו לתהום ההיא וכפשע בינם ובינה; אולם ברק הזהב, הבוקע ועולה מתוכה, יעור את עיניהם, או הזרם האלקטרי החזק יבלבל את חושיהם וישובו להיות תועים ברחבי הים כמו שהיו.

אולם לא כלם יתאוו לשחות עם הזרם הזה ולא כלם יחמדו את עיר הפלאות. יש אשר ישתמטו מהם בכונה, ובעמדם מן הצד יתאמצו להטות את הזרם אליהם ולפי נטות רוחם, יתאוו תאוה לכונן עיר וממלכה אשר יושביהן יטעמו מעין טעם של מלכותא דרקיעא. מאלה — מעוטם כבירי כח לב, אותם הנפילים המתקוממים נגד עריצות פוסידון ונגד עריצות הסכמת הרבים של עיר הקסם ההיא — והם הם בעלי העתיד. אולם רובם הם רק בעלי הזיה, אשר יראו את נגה הברק ויחשבו כי זהר השמש בידם, והיה להם לסמא גם עיני אחרים ולפתותם לקבל את האמת הזאת, ויש גם שהשעה משחקת להם. והם הם הנקראים בלשון אירופה „אקצנטריים“ ובלשון מדינת הים „קְרַנְקְס“

(Cranks) — כלומר אנשים אשר ציר הדלת שבתבת מוחם נתקלקל מעט. הטפוסים האלה, הוי, מה רבו פה! לאלפים הם ולרבבות. כי מעשר פעמים עשרה קבין „קרנקס" שירדו לעולם, תשעים ותשעה נטלה מדינת הים ואחד כל העולם כלו. אולם לא הרי ה„קרנקס" שבמדינת הים כהרי אלה שבאירופה; בשעה שאלו באירופה מסתפקים בדברים מפשטים, במחשבה בעלמא, בבריאת שיטה פליסופית, למשל, על דבר „האדם העליון" „והאשה התחתונה", בשעה זו באים ה„קרנקס" שבמדינת הים, שהם בני עם פרקטי, ומטפלים גם במעשים, והעם הזה המעריך את האידיאות על פי ערך המעשים, בנקל ימשך אחריהם. לכן אנחנו רואים בכל יום אידיאות, שאולי לא נולדו אלא על ידי חוסר הנורמליות של איזה יחיד, מתגשמות ונעשות לפקטים מסוימים במדינת הים. פה קם איש אחד, (יוהן סמית), החולה במחלת האירותיקה, ומתחיל מטיף לפולינגמיה, ומיד מתקבצים אליו ריקנים לאלפים ומיסדים כתה דתית חדשה (כת המורמונים), אוחזים בחבל ארץ, עושים אותה למדינה חדשה (אוטה), ועל ארצות הברית להכיר אותה בתור מדינה עומדת ברשות־עצמה בעניני חקיה הפנימיים, — והדבר הזה נעשה לפקט בגיאוגרפיה של מדינת הים. חפצך בביאת אליהו — הנה אליהו השני" (Dewey the Zionite) בא ומבשר את ביאת הגואל במהרה בימינו; ומיד מתקבצים אליו אנשים מרי נפש, והוא בונה להם „עיר ציון", והאידיאה נעשית לפקט בדברי ימי התיאולוגיה של הארץ. אשה אחת (Mrs. Eddy) רואה ברוח הזיתה כי רק לאדני התשועה וכי שוא כל עמל הרופאים אם הוא לא ישלח עזרתו ממרום; היא מכריזת אמת זו בפומבי ומיד ינהרו אליה ואל תורתה (Christian seience) אנשים ונשים, יתנצלו את עדיי הזהב מעליהם ויביאום אליה; יבנו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות וייסדו עתונים, יעשו דימונסטרציות ויטיפו לתורה הזאת, והאידיאה נעשית לפקט בדברי ימי הקולטורה שבמדינת הים. אולם זהו רק אצלם. להם הכל מותר, הכל אפשר. הם אנשי מעשה, בעלי אמונה, מכבדים הם את גדוליהם, את אלה המבשרים את דבר אדני; ולכן אצלם אפילו הגרעין היותר קטן של אמת, או אפילו אם יש לו רק ברק של אמת, לא יאבד בתהו. לא כן אצלנו. אנחנו, אף על פי שמאמינים בני מאמינים אנחנו ובעלי בטחון גדול, בטחוננו לא יעבור את גבול הרגע ואמונתנו לא תתרחק מהלאה לאנשים היותר קרובים לנו, כלומר, מעצמנו. ולכן לא לבד שלא נתן ל„הקרנקס" שלנו הזדמנות להחזיק מעמד אצלנו, כי אם גם לפעמים קרובות אפילו לאותם בעלי העתיד אשר אמרתי. ואולי הוא משום שסבלנו כל כך הרבה על ידי ה„קרנקס" ההיסטוריים שלנו, ולכן רק בזהירות אנחנו נותנים יד לאלה המביאים לנו מלה חדשה. ובכן ה„קרנקס" שלנו אין דבריהם נשמעים ועליהם לקבור את המלה החדשה שלהם בחבם, והם כנשמות ערטילאות, עומדים בודדים, יחידים בעולמם, באין להם הולכים בעקבותיהם, שכנפי דמיונם תהיינה חזקות כל כך עד שיוכלו להרקיע אחריהם אל עולם אצילותם. והאנשים האלה מספרם גדול פה, גדול מאד, לא לפי הפרופורציה. תפגשם על כל צעד, על כל מדרך כף רגל, — תפגשם בבתי הקהוה ובבליותיקאות, תפגשם בבתי הרידקציה ובכל מסלות החיים.

ומושכים את הלב האנשים האלה, מושכים את הלב הרבה יתר מאותם השוחים עם הזרם; כי בשעה שהשוחים עם הזרם, בתור אינדיבידואים, מושכים את הלב רק באותה מדה שהם מפיצים אור על המעשים הנעשים בעולם, בשעה זו מוצאים אנחנו

את ההווים הללו והנה — הם הנם המעשים והם הנם העולם שלהם. ובכן המעשים מצד האחד והטפוסים מצר השני יהיו לתוכן למכתבי הבאים.

W.

מִשִּׁירֵי קָרְל רִיסְנֶר *).

בְּאוֹתָהּ שָׁעָה.

יֹפִי זֶה הַנְּשָׁמָה. אֲבָל לֶחֶם זֶהוּ לֶחֶם.
וְאַלְפֵי אָדָם רְעֵבִים וְטֹחֲנִים בָּתֵּי הַטַּחֲנוֹת
וַהֲמוֹנֵי רוֹזְנִים אוֹכְלִים וּשְׂבֵעִים מִנִּי רֶחֶם
וְלִיסוּרֵיהֶם כֹּרְעִים בַּלַּיְלָה מַחֲנוֹת מַחֲנוֹת.

וְאִמּוֹת עַל מִשְׁכָּבָן מִתְהַפְּכוֹת בְּמַדְוִים קָשִׁים,
כִּי פְּעָמִים מִתּוֹךְ שֵׁנָה יַלְדֵיהֶן וְאֵין לְהַסּוֹת.
הָאִמּוֹת שׁוֹמְעוֹת דּוֹמָם בְּהָבִיא אֶת הַקְּרָשִׁים
וְעָשׂוּ אֲרוֹנוֹת עֲנִי לָהֶם יָדַיִם נִסּוֹת.

וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה עַצְמָהּ קִסְמֵי הַלַּיְלָה מִתְאַבְּכִים,
וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה עַצְמָהּ יוֹרֵד הָאוֹר כִּרְעָדָה,
וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה עַצְמָהּ גַּלֵּי הַיֹּפִי מִשְׁתַּפְּכִים
עַל פְּנֵי כָל פְּנִינָה יָפָה, שֶׁהַטַּל יְלָדָהּ.

ד. פרישמאנן.

*) מיינע גרינע ערדע. קארל רייסנער, 1904.

בִּכְפָר.

רשימה

מאת י. א. הַנְדֶּלְזַלְץ.

מורה הייתי אז, סִפר רעי, מורה בביתו של כפרי.

מתפלא אתה? נער בן שש עֶשרה, שלא קרא ולא שנה, והוא הולך ונעשה מורה? אין דבר. הלא רק מורה בביתו של כפרי! — את המעט הדרוש לבית אשר כזה הן ידעתי סוף סוף. סוף סוף הן הייתי לפנים בחור בבית־המדרש.

ועוד גם זאת: לו כמוני שמעת את כל שבחי מפי משה חיים הסרסור, בשעה שהִללני אל הכפרי ויהי למתוך ביני ובינו לתת לי יד בביתו, כי אז האמנת גם אתה כי לכל־הפחות אחד משבעת חכמי העולם אנכי. כמעט שהאמנתי אני בעצמי.

ככה באתי לפבלובקה.

פבלובקה זו יושבת בפנה נדחת, בין הבִצאֹת אשר על יד היער הגדול, יער בילוביז. בין הבצאות והאגמים מתפתלת כנחש דרך צרה ומקוקלת, אשר לעבור אותה בלי סכנת־נפש אפשר רק בעצם ימי הקיץ, בהיות החום והיובש גדולים מאד, או בעצם ימי החרף, בהיות הארמה מוקפאה כלה. באחת הפחתים אשר על יד הדרך הזאת מפוזרים עשרה או שנים עשרה בתים רעועים ושפלי קומה. זהו הכפר. מן הכפר והלאה, בערך מרחק תחום שבת, עומד בית רעוע ושפל עוד יותר מאֶחיו. זהו בית המלון אשר להיהודי. ומסביב, לכל אשר תביט העין, בצאות ואגמים וקרחות היער הגדוע בקצהו, ועצים בודדים פה ושם, שהם המסגרת אשר לתמונה הזאת.

מנדיל אדוני הוא איש כבן ארבעים, מי שהיה בן ישיבה בילדותו ובשעתו נלקח אחרי כבוד בתור חתן בר אורין. הדבר הזה בעצמו מעלה יתירה לו בעיני: לכל־הפחות אינו מבטל את המלמד „הרבי״ כמו בעלי הישובים האחרים; ריח התורה עוד נשאר בו, ובשעות הפנאי הוא מנצחני בהלכה... את ילדיו הוא אוהב מאד, ורק מתהלך הוא עמהם במרדות יתירה ומקפיד מאד שיהיו נשמעים להמורה. בצנעה הוא מחזיק בביתו חבית קטנה של יין־שרוף וכתריסר בקבוקים של שכר, ובגלוי — כתריסר ומחצה בקבוקים של מי חומץ. מלבד אלה הוא גם עושה מלאכה: מעצי האלה הוא עושה רעפים לכסות בהם את הגגות. ובכל זה הוא עני המתפרנס בדוחק.

תלמידים היו לי חמשה. את צִפקה היונקת ואת דוריל העולל הן גם אדוני בעצמי לא ידרוש כי אלמדם; מצטער הוא רק על משה בנו, שיצא כבר למלאכה ואין שעתו פנויה עוד לתורה, ואולם בשעה שאין העבודה מרובה כל כך, הוא שולחו גם כן אל השלחן, ועד היום איני יודע בבירור כמה תלמידים היה עלי לחשב בחורף ההוא... שכרי היה שבעה עשר רובל לכל ה„זמן״...

מחמשת תלמידי העיקריים רק האחד, שלמה׳לה, היה נער, ויתרן היו נערות. הגדולה בהן, פֵינה, נערה כבת שבע עשרה, כעורה וחולנית, שאינה שולטת בידה הימנית וברגלה השמאלית. אחריה לאה, הבת השניה, נערה כבת שתים־עשרה, ילדה יפה ונחמדה, השלישית היתה עלקה, ילדה כבת שבע, ניצה ושערה מתלתל ומסובך תמיד. הקטנה מכלן — חַנקה, בת חמש, ילדה נעימה ושובבה אשר גם אביה בעצמו היה מסביר לה פנים קצת.

עתה, אחרי אשר כבר עברו שנים רבות למן הימים ההם, פ־וש כמו צעיף על פני זכרונותי, אשר יסתיר ממני את כל הבולט ביותר, אשר ירככן ואשר יְיַפֵּן מעט — ובכל זאת לא אוכל לשכוח גם עתה את הרושם המעיק והמדכא אש. עשה עלי הבית הזה והיושבים בו. הגע בעצמך: בצאות חשופות, קרחות יער גרוע בית שמם ורעוע וסביבו רפש עד כדי להטבע, ובתוכו נתון אני, „השקץ״, מחתת השמש, שהיה רגיל להפוך את בית המדרש, ואני מתלבט פה במצור ובמצוק עם תלמידי ותלמידותי, בלי אור ובלי אויר. מלאכת אדוני אף היא נעשית פה בחדר הזה, ושתי אבנים נתונות בו אצל הדלת, אחת לארוני ואחת למשה בנו, וסביבן תל רעפים עשוים כבר ותל רעפים שעוד לא נגמרה מלאכתם, ושבבים וכפיסים רבים עד התקרה... שמשות החלונות מכוסות כפור והאור חודר בכבדות אל הבית, ואחד החלונות סתום כמעט כלו בכר של תבן ובמטפחת בלה. החלון הזה מכון ממעל להספסל הרחב, שהוא מקומו התמידי של דוריל הילור, והיה מעשה ונתגלגלה איזו קופיקה ליד העולל הזה, ויקם על רגליו העקומות וידבק את הקופיקה על כפור השמשה, למען „עשות טופיטות (קופיקות) רבות״, ותשבר השמשה... ואמו דבורה, אשה נוצה ועבה יותר מכשיעור, לא יכלה להבין בשום אופן איך נעשה הדבר: פעוט כזה שכחו כח זבוב, ועשה מעשה כזה... פלאי פלאים!

גרשון ביריל הזוגג יבוא אל הכפר רק בקיץ. בבוא החורף הוא מוכר את סוסו ועושה לו מעמד — זקן האיש ורואה בחוש שהנסיעה בחורף מזקת לו; ובכן יהיה החלון נלקה וסתום בכר ובמטפחת עד ימי הקיץ.

ההוראה מיגעת ומשעממת מאד. בכבדות אתה גומר את עבודת היום ואתה ממהר החוצה. מתפרץ אתה לצאת לאויר העולם, אבל השממון מובלט ומורגש לך שם בחוץ עוד יותר מבבית. היער אשר מאחרי הבית עומד מבלי נוע, והוא כלו מכוסה אֵד לבן מן השרשים ועד הצמרות. האלות הזקנות פורשות את כפיהן השעירות לכל עבר כירים פרושות — ובחשכת בין־השמשות הן מתלכדות ונעשות כעין חטיבה אחת, כעין קיר גבוה אחד, אשר אתה יודע ואתה מרגיש כי חיים רבים מבעד לו, אבל עינך אינה חודרת אליהם והם תמוהים כל כך ונוראים לך כל כך. מפאת מערב יביא הרוח קול שאון קל ההולך ונבלע בתוך העלטה ההולכת הלוך והתגשם הלוך והתעבה; שריקת דלת, קולו של הדלי המתרפק על כתלי הבאר המכוסים כפור עב, געיה ממושכה של פרה... שאונו של הכפר.

פתאום וכמו סר היער והמרחק ואתה רואה את בית־המדרש אשר גרשת ממנו בחרפה... הוי מה הומים ומה מפכים שם החיים בשעה זו! בין מנחה למעריב... תנור חם... מנורות גדולות מדלקות... שפעת אור... שאון והמולה... חיים, חיים, חיים ופה!... ואתה ממהר להמלט הביתה.

והנה הדליקו את האור, ואני שב למלאכתי. בערב תלמידי מתמעטים ונשארים רק שלמה׳לה ולאה, ואני מלמדם את התנ״ך.

השעה הזאת היא לי השעה היו׳תר טובה שבכל היום. כמעט שש כח אני כ י בכפר שומם אנכי.

שתי האבנים שורקות שריקה חצופה, מדי הנתן בהן רעף חדש, ואח־י השריקה הזאת שריקה ממושכה של מעצד ברזל, בהחליקו את פני הרעף ובעקרו מעליו פסים פסים... השבבים והכפיסים היבשים משמיעים קול המולה באזוז בהם האש בתנור... ויש אשר תצטרף להמולה התמידית הזאת גם המיתו של הרוח מעבר לקיר, ולעתים לא־רחוקות, בשוך הרוח פתאם, והגיעה לאזניך גם יללתם של זאבים... ומתוך כל הקולות האלה בוקע ועולה קול זמרה מלא רגש והתפעלות, קול רך ומצלצל כפעמון, המספר את דבר שמואל הילד הקטן אשר לא ידע כי אדני קורא אליו בלילה... ודבר דוד הקטן, האדמוני עם יפה העינים ההורג את הפלשתי הענק... אתה שוכח באותה שעה את עצמך, ואחוז־רמיונך אתה נשא מזה והלאה, הרחק מן הבצה הקופאת הזאת אל ארץ השמש הלוהטת!...

אך הנה השעה התשיעית. שלמה׳לה עיף. הנה ראשו מו־ר על פני ספרו, ובעוד רגע והנה הוא ישן. אביו מתעורר עליו וכעסו אינו בא מלבו, מתכון להעירו ולעורר את דעתו על תפלת המעריב. לבסוף הוא הולך לישון, ועוד הפעם שממון ושממון והמית הרוח ושריקת המעצד ויללת הזאבים לפרקים...

וככה מדי יום ביומו ומדי שבוע בשבוע!

אחרי התנ״ך הייתי קורא על פי רוב עם לאה תלמידתי בספר רוסי. הילדה הזאת בעלת העינים האפורות, הגדולה מכפי שנותיה, מצאה חן בעיני מאד, ורק שבימים הראשונים הייתי מתבייש מאד להיות לי עמה מגע ומשא — ומה גם שלא בשעת הלמוד. אבל מעט מעט התרגלתי אליה. גם הרומנים הזרגונים, שככר קראתי עד הימים ההם, פעלו את פעולתם. לאה היתה מתלבשת ברמיוני בתמונות כל הגבורות מתוך הגמרא ומתוך הרומנים שירעתי, למן השבויה של רב אמנון עד איזו רוזליה או אליזביטה מתוך איזה ספור כפי שהיו עולות ונזכרות בזכרוני. מובן מאליו כי היא, ה„עצם״, הסבה הראשית, לא ידעה ולא הבינה כלום. היא היתה נערה גדולה וכמעט שלמה בגופה, ואולם ילדה היתה בכל זאת. אבל אנכי הועלתי הרבה להתפתחותה. בקטנות החלותי. בהיותה כותבת, שמתי עיני ביחוד על כתב־ידה; לפרקים אני אוחז בידה המחזקת בעט ומתכון לתקן, כביכול, את אותיותיה הרצוצות ואני שוהה בעבודתי זאת יותר מדי. לפרקים אני לוחץ את ידה, ואז היא מרימה עלי שתי עינים אפורות המפיקות תמהון, ואני שומט את ידה וכובש את עיני בקרקע. איני יכול לעמוד בפני מבט־עיניה. לו, לכל־הפחות, התאדמה. לו הרגשתי בה, לכל־הפחות, אף שמץ של בושה!... אבל היא רק תמהה ואינה מבינה, כנראה, דבר.

מעשי ילדות — האין זאת?... ובכל זאת הייתי מאושר בימים האלה. לא הרגשתי את השממון, חדלתי מעט מהתגעגע על בית המדרש, כלי הייתי נתון ל„אהבתי״, תמיד הייתי מחכל תחבולות איך להתגבר על שויון נפשה. ומי יודע אנה

הייתי בא. לו הוספתי ללכת בדרך הזאת. אבל מקרה קטן אחד אשר קרני שנה את כל יחוסי ללאה מן הקצה אל הקצה... אבל מוטב שאספר על הסדר.

עודני זוכר בכל פרטיו את הרגע אשר בו נשקתיה בפעם הראשונה. הלחם אזל. מן הנחוץ היה לאפות אפיה חדשה וקמח דגן אין; הדרך מקולקלת עד מאד ואל העיר אין נוסע. מן הנחוץ לטחון את הדגן בריחים של יד. הריחים נתונים בביאה הקרה והאפלה, בפנה. מן הצהרים טחן אדוני עם הילדים חליפות, ובערב התנדבתי אני לטחון חלקי גם אני.

דממת אפלה שוררת בביאה המרוחת, ורק פנת הריחים מוארה בעששית קטנה. אני עומד וסובב חליפות בשתי ידי את מוט הריחים ומפסיק לפרקים, למען שים דגן חדש בנקרת הרכב במקום הדגן שנטחן והיה לקמח. הקול המונוטוני של האבנים המתרוצצות — נוסך עלי רוח שנה. ידי שלא הורגלו לעבורה זו עיפות ומיוגעות מאד, מתביש אני למהר כל כך להפסיק את עבודתי; הן גם שלמה׳לה הקטן טחן יותר ממני, והוא הן לא יגיע בידיו עד המוט, ובטחנו ועמד על ספסל קטן העשוי לדבר.. אני מתחכם ושם רק מעט דגן בנקרת הרכב, למען אשר יטחן מהר ואוכל להפסיק במהרה בשומי אחר במקומו; בבית, כנראה, מרגישים בי. — לאה, שומע אני את קולה של גברתי, לכי ועזרי מעט לה„רבי״.

ולאה באה ואוחזת בידה החזקה במוט מתחת לידי, ואבן הרכב מתחילה לסוב במהירות... גם עיפותי הולפת פתאם.

היא עומדת קרובה אלי כל כך: ידי אינה זזה מעל ידה. לבדנו אנחנו, אין איש רואנו.

בעתות ההפסקה אין היא נותנת לי לשום את הדגן החדש בנקרה, כי אם היא בעצמה עושה כזאת, ואבן הרכב סובבת במהירות, בעליצות.

מביט אני לתוך עיניה. אבל אותו המבט הידוע לי כל כך נראה אלי גם עתה, מבט של שויון נפש שאינו אומר ולא כלום. אבל מעט מעט מתחילות לחייה מאדימות. גם מבט עיניה משתנה מעט מעט. נראה, כי מכירה הוא בעבודתה, עובדת היא בחפץ וברצון, אוהבת היא את העבודה, מבינה היא אותה, ושירת אכרים פשוטה נשמעת בתחילה בנהימה דקה, ומעט מעט היא מתחזקת ועולה מעמקי לבה:

Тамъ дівчина жито жала,
Сама была черна!

קול הריחים מצטרף אף הוא אל הזמרה העליזה הזאת, זמרת העבודה, ומוסיף לה עוז ועצמה. מבטה של הנערה הוא עתה אחר לגמרי... לחייה מתאדמות ובעיניה הלהבה...

Тамъ дівчина жито жала.
Сама была черна – а—а!

המוט נשמט פתאום מידי, אני מחבקה בחזקה ונושק לה בכח...

הנה כן, הצעד הראשון נעשה, ומכיון שנעשה שוב לא פסקתי ואלך מחיל אל חיל. הייתי מבקש תמיד תחבולות להשאר אתה לבדה, הייתי נטפל אליה בלכתה

לחלוב את הפרה, הייתי מזדמן אליה בצאתה אל האכסדרה, בקצור, שמרתי צעדיה; וכמעט תמיד היה עולה בידי לחבקה, לנשקה.

שמח הייתי בנצחוני. סוף סוף אבד לעיניה אותו מבט התמהון, שהיה מרגיזני כל כך. היא התחילה להתבייש.

ובעשותי את מעשי לא שמתי לבי אל הנעשה בקרב נפשה; לא הרגשתי ולא יכולתי להרגיש כמה מכאובים ויסורי נפש אני מסב לה במעשי אשר אני עושה.

והיא סבלה הרבה.

הן סוף סוף היתה רק ילדה אשר לא נתפתחה ולא נתבשלה עוד כל צרכה, ביחוד הייתי מציק לה בימי השבת.

הנה שָׁלְמָה סעודת הבוקר. עוד לא הספיק ר׳ מגדיל לנמור את הזמירות וראשו כבר יורד ומתנשא חליפות, והוא נוהם מתוך נומה כי יתנו לו „מים אחרונים״. כל החבורה מברכת בקול ור׳ מגדיל מפסס ועולה על התנור הרחב, וכרגע נשמע קול נחרתו. הנערות מפנות ומסירות בחשאי את הכלים מעל השלחן. האב ישן, ואסור להעירו. גם דודיל הקטן, זה הפטפטן אשר לא יחדל כל היום מלצחק ומלפטפט בינו לבין עצמו, מרגיש בקדושת השעה הזאת והוא מפטפט בחשאי. הגברת עסוקה עם התינוק; עוד מעט ותישן גם היא. טְרַחִים הזקן, „הגוי של שבת״ יושב על כרכוב התנור ומתגרד יפה יפה. הוא עודו מתחזק, מריח את הטבק מלוא נחיריו, אבל נראה הדבר כי עוד מעט ויירדם גם הוא. הנערות עושות את מלכתן בזריזות מיוחדת. נמרו — מתחילות הן להתלבש, למען לכת אל הכפר. כלם הולכים. גם פינה החולנית הולכת, וגם את דודיל הקטן מלבישים ומעטפים במיני בגדים וסחבות שונים, כי גם הוא ילך.

בימים הראשונים הייתי הולך גם אני.

מאד הייתי מתענג בטיולי אלה. הימים ימי חורף. יום קור בהיר וצח. הקור החזק מחבקך תיכף בעודך על מפתן הבית, ואתה נתון כלך כמו בעולם אחר. בגדיך החמים מגינים עליך, ואתה כלך כמו ממלכה בתוך ממלכה: חתיכה של חום בתוך אויר קר וצנה לוהטת. קרני השמש נופלות על השלג החדש וניצוצות נתזים ממנו. שפעת האור מכאבת את העינים, שלג הדרך מוצק כברזל והרגל מחליקה לפעמים... הילדים רצים ומעבירים איש את רעהו, וגם בלבך, בכל היותך שומר על כבודך, מתעוררת התשוקה לרוץ, להעביר ולהשתובב... ושם, בכפר, כמה חיים, כמה רשמים חדשים; כן אוהב הייתי ללכת בשבת בצהרים הכפרה.

עתה אני יושב לי במנוחה ואיני זז ממקומו. רואה אני את לאה והנה היא זריזה ומזורזת גם את אחיה ואחיותיה, פניה מאדימות והיא יפה מאד באותה שעה. בקור רוח אני ממתין עד שתכלינה כל ההכנות ואז אני קם ואומר בנחת:

— את, לאה, השארי נא. נקרא יחד ספר רוסי...

דומה שאני שומע כעין אנחה קלה, אבל היא נשארת והחבורה הולכת בלעדיה.

ובשבת אחת כואת הפריעני טְרַחִים הזקן מאד. אלהים יודע מה זה היה לו. אין הוא יכול בשום אופן לישון. מתגרד הוא ומתגרד, מריח את הטבק ומזורר בקול.

אני והיא יושבים אל השלחן ואני מבאר לה פרק בספר „פאולסון". קריאה זו משעממת מאד, אינה מושכת את הלב לא אותי ולא אותה; אני רוחי ונשמתי בה, והיא לבה ודעתה שם בכפר הנראה מרחוק. הוי מה טוב ומה נעים להם שם, ומה ענוג ומה קודר לה פה! גם אני חפץ לישון מעט. לבי מתעורר לחומלה עליה: למה זה אני כובשה אתי בבית?... תלך לה הכפרה ותתענג שם מעט. אולי אלך גם אני... אבל לא... כל השבוע הצליחה להשמט מידי... לו לכל־הפחות חבוק אחד, נשיקה אחת...

עיני מתעצמות, השנה תוקפתני, אבל לא אוכל לעזוב את טרפי מידי.

אני קם והולך לחדר הקיץ. חדר זה פתחו פונה אל הביאה, ומשמש הוא בקיץ „לחדר" ולמשכב הילדים, ובחורף, כשאין מסיקין את תנורו, לאוסם. ורק בימי שבתות, כשמסיקין את התנור הגדול בבית, וחם מעט גם בחדר הזה, כי קיר אחד מן התנור הגדול נכנס בו. אני מוצא כי אפשר ואפשר לשבת עתה בחדר הזה. אני שב אל אל הבית וקורא ללאה, כי תלך עמי שמה.

— לאה, קחי את „פאולסון" ונלך אל חדר הקיץ. פה מפריעים אנחנו...

היא קמה ממקומה, לוקחת את הספר ונשארה עומדת...

— לאה...

דממה.

— לאה... ובקולי נשמעים תחנונים וגענועים נסתרים.

— אַה! מה זה? מה זה? מתעורר פתאום ר' מנדיל ומוריד את ראשו מעל התנור, בשעה שהוא משפשף באגרופו את עיניו. מה זה?

קור נורא עובר לכל אורך שדרתי. נתפשתי. הנני עוצם את עיני ומגמגם כמו מתוך שנה:

— קראתיה לחדר הקיץ לקרוא „ברכי נפשי", והיא...

— מה, אינה רוצה ללכת? ור' מנדיל יורד לאטו מעל התנור, כשהוא מסיר דרך הלוכו את רצועתו מעל חלציו...

ברכי כושלות. הנני נשען אל המזוזה, פן אפול. הוי, לו נפתחה לפני האדמה וירדתי חי. עיני עצומות, מוחי כמו חדל מעבוד, ורק קול אחד אני שומע, קול נורא, קול נשימה כבדה ושריקת הרצועה בהתעופפה באויר ובנפלה על איזה עצם רך... היא אינה בוכה וגם לא תאָנח...

ומה אם תספר?...

רגע נורא...

אבל לא; היא עמדה בנסיון... כאשר עיף אביה וחדל להכותה, לקחה את הספר, ומבלי הבט עלי הלכה אל חדר הקיץ ואני אחריה.

אבל יחוסי אליה נשתנה מאז.

בין זיו לזיו.

שיחת חסידים.

מאת

יהודה שטיינברג.

ר׳ שמאי הזקן ישב במסבת אברכים ואנשי שלומו בקלויז, והמתיק את יום הזכרון הראשון לפטירת „זצ״ל“ בצנצנת יי״ש, ששתו לחיי שליט״א.

השתקע ר׳ שמאי הזקן בזכרונות, ובלבו התלקחו געגועים לזצ״ל. נתקלו הגעגועים באמונתו ואהבתו ל„שליט״א“, והצטרפו אלו ואלו לאש קודחת, שהלהיבה את פניו ואת מצחו הרחב. עיניו תעו והבהיקו בעולמות אחרים, עולמות שעברו; וחיוך יצא מעולמו הפנימי; אותו החיוך היהודי המזוג מתמציתם של עצב ושמחה עבר על שפתיו והאיר את פניו באור הגנוז.

פתח ואמר: „אשריני שזכיתי לפחות להיות באותו מעמד.“

בני החבורה זקפו את עיניהם בהמספר הלוהט. גדליה המלמד, שהיה „יושב קבוע“ בסוף השלחן והיה נכוה תמיד מאור עיניו של חסיד זקן זה — הפקיר את מבטי עיניו לתוך חללו של הקלויז, והכין את אזנו הימנית כלפי המסיח.

„בעיקרו של דבר כבר הרגשנו אז, שקרוב יום הפטירה, אלא שלא יכולנו להאמין בדבר. אדרבה: איך יכולים היינו להאמין? ידענו, שלפי שעה אין לצדיק זה בן שיהיה ראוי למלא מקומו. להאמין באפשרות פטירתו ז״ל? ביתמות שלנו?! זה היה למעלה מכח־אנוש.“

מתאנחים בני החבורה מתוך דבקות. גדליה מלמד מסתכן בנפשו ושואל:

„ומהיכן הרגשתם בדבר?“

חיוכו של הזקן מתרחב עד לכדי צחוק־מר:

— מהיכן הרגשנו! יכול היה אפילו תינוק להרגיש בדבר! ובשבת הסמוכה נכנסו אליו יחידי סגולה. בתוכם היה גם ר׳ שמחה הישיש; והוא ז״ל שוכב במטתו — פתח ואמר: „מי איכא דשמיע ליה פרוש המאמר: עיקר תולדותיהם של צדיקים — מעשים טובים?“

נעשינו אלמים.

פתח ואמר: „שמחה! כמה בנים זכית להעמיד?

מַרתת ר׳ שמחה ועונה: תשעה — בלי עין הרע!“

— וכמה מהם בני תורה?

— שלשה, הוא עונה מתוך רעדה.

— וכמה יהודים שומעים תורה שלי?

מסתכלים אנו.

— וכשאותם היהודים־שלי חוזרים לביתם — לכמה יהודים הם משמיעים את תורתי? הוו יודעים. שעיקר תולדותיהם של צדיקים — מעשים טובים; ורבים־רבים תולדותיהם, אין עין הרע יכולה לשלוט בהם!"

מסתכלים היינו ומחרישים.

התחיל ז"ל אומר תורה על הפסוק: ולא קם כמשה, וגלה בו רזי דרזין. אשריני שזכיתי לשמוע:

„חושבים העולם, אמר בפה קדשו, שזה נאמר לשבחו של משה; אבל באמת זה אינו אלא קטרוג. מדת הדין, כביכול, צוחה ואמרה: ולא קם כמשה! עלוב הוא צדיק זה, שלא הספיק בדורו להעמיד אדם כמותו! זה אינו כלל צדיק הדור! זהו בחינת "הסריסים", שנבא עליהם ישעיה, ושאינם נוחלים את עולמם אלא בשבר שמירת שבת, כמאמר הכתוב. אומר אני לכם, שקטרוג גדול היה פסוק זה על משה רבנו עליו השלום. מה עשה? הקדים ונתן מהידו על יהושע; ומדת הרחמים מעידה ואומרת: „ויהושע בן נון מלא רוח חכמה, כי סמך משה את ידיו עליו". ידיו — ממש, עליו — ממש.

עומדים אנו ושומעים.

וכך אתה מוצא באליהו: מכיון שהגיע יומו לעלות בסערה השמימה, עמדה רוח ספקנית לפני כסא הכבוד וקטרגה: כלום ראוי זה לאותו דבר? כלום הקים אחריו אדם כמותו? מה עשה אליהו? עמד והשפיע על אלישע פי שנים ברוחו."

אנו תמהים ומחרישים.

התחיל אומר תורה על המאמר: יפתח — בדורו כשמואל—בדורו.

„לכל דור ודור יש צדיקו־שלו. אלו היה יפתח בדורו של שמואל או שמואל בדורו של יפתח, לא היו צדיקים כלל, אלא היו יהודים כשרים ולא יותר; מפני שכל דור ודור צריך לעבודה מיוחדת ותקון מיוחד, שאין צדיק אחר ראוי לו."

ופתח בפטירתו של רבנו הקדוש:

„רבנו הקדוש צוה לתלמידיו: "אל תספדוני בעירות". כל העולם הם קרוביו של צדיק הדור, ניצוצים של נשמתו.. חיבים היו כל העולם בהספדו, אלא שבעיקרו של דבר לא מת כלל בשבילם. החלק שיש להם בו קים לעד... יעקב לא מת... תורתו של רבנו הקדוש לא כבתה חס ושלום... מי שמספיד אותו, הרי זה בחינת

עבודה זרה, עבודת הגוף... ולא עוד אלא שנכשל בבחינת כפירה, רחמנא ליצלן... והדברים עתיקים."

ואנו שומעים ומסתכלים הרדי, והלב דופק, דופק. מרגיש הלב דברים שאין הפה רוצה לגלותם, ובאים אנו לידי עצבות. ועל דבר זה היה הוא ז"ל מקפיד מאד. הא היה אומר: "משיח לא יבוא אלא מתוך שמחה ומוחין דגדלות".

ומה היה לנו לעשות? הזדיינו באמונה ובטחון וחכינו.

למחר בשעת תפלת שחרית בקלויז, נפל ספר מן הדיוטה העליונה שבארון על הקרקע. הרגשנו בדבר ונכנסנו אל ההיכל.

מעולם לא ראיתי צורה יפה, כמו שראיתי עליו אז. ממש קרן אור פניו!

רמז ז"ל לר' שמחה: "השעון שעל הקיר ממהר ללכת. העמידהו לחמשה מינוטין."

יכול אני להעיד בשבועה, שגם החמה עמדה על אותם חמשה מינוטין.

מרגישים היינו, כלנו הרגשנו, שהכל עומד, הכל פוסק, הכל ממתין, התבינו? זהו מה שאין הפה יכול לדבר, אבל מרגישים היינו...

קרב לפניו ר' שמחה. התחיל בוכה:

"רבינו! על מי אתה עוזבנו?"

התגלה חיוך על פניו הקדושים, שלא יכולנו לעמוד בו. ממש-משיכה עשה בנו! אסף אותנו כביכול "לקיבוץ אחד" ומסר אותנו למי שמסר.

פתח ואמר:

"הרבה שמשות ברא הקדוש ברוך-הוא בעולמו. מעולם לא שאלו הצמחים: "לאיזה מהם נצית ונגדל לאורו?" העיקר הוא — אחדות ושלום! כשיהיו ביניכם אחדות ושלום, תרגשנה נשמותיכם לאיזה שורש הן שיכות, ושמה תפנו. אבל זכרו: העיקר — אחדות ושלום!

סיים ואמר: "אדני עז לעמו יתן, אדני יברך את עמו בשלום."

מיד התחיל השעון תוכף בדפיקותיו מאליו. כמדומה, שאלה היו דפיקות אחרות, חדשות לגמרי.

הרגשנו מה שנעשה ברגע זה ולא נועזנו להביט "שמה".

קשה נעשתה עלינו העמידה. הרגשנו בחוש — רחקות... רחקות נשמות וניצוצין... תיקון באו לבקש. ולפי שעה נרמו רחקות...

זהו שוב מה שאין הפה יכול להגיד.

התחלחלנו ויצאנו.

נצחו האראלים את המצוקים ונתרוקן ארון הקודש."

נשתתק ר׳ שמאי, והחבורה השתקעה בעצבות מתוך נענועים. התחיל כל אחד מזמר בחשאי וביחידות קיטוע של נגון. זה לא היה נגון סתם; זה היה בחינת בטוי־נפשי בשעה, שהלב מלא מחשבות רבות ונשגבות מכפי ה„כלים", עד שאתה צ־יך לשאוב מהם קצת.

התחיל גדליה־מלמד מתנועע לכאן ולכאן, מה שהיה אצלו סימן קביע, שיש לו להשמיע איזו דבורים, שאונו מוצא את עצמו כראי לאמרם בפני מי שגדול ממנו, אלא שהדבורים מחנקים לו בגרונו, מעיקים על לבו. מוכרח הוא לאמרם.

הוא התחיל בחשאי ובחשיפה:

הריני זוכר גם כן אותו היום, אלא שלא זכיתי להיות שם. בבית אבא ישבתי. וכשהגיעה הבשורה לכאן, קרענו קריעה כרין, וישבנו לקרקע. אז היה ר׳ מוטיל עליו השלום, עוד בחיים.

אדם גדול היה ר׳ מוטיל. נכנס ר׳ מוטיל לבית אבא, ומצאו יושב אבל ובוכה. נער בו:

„ריקא למה אתה יושב?"

התחיל אבא אומר: „מה אתה סח? צדיק הדור!, יתומים היינו!."

גער בו שוב: שטיא! אין הדור נשא־ „בלי צדיק אפילו לרגע! קומה ונסעה! החפצים שלי כבר צרורים!"

„להיכן?" שאל אבא.

„להיכן!? לצדיק הדור! לאחיו „שליטא" של „זצ״ל"!

נשתתקה החבורה לרגע אחד. שוב התחילו מוציאים קיטועי נגונים, בטויי הנפש. התגברו הקיטועים הלוך והתארך. התחילו מתלכדים, מצטרפים, מתמזגים, והתגלו בנינון של חסידים אחד מושך, מצרף ומעלה, נינון שיש בו קושיא ותירוץ. הקושיא שבו חזקה, מכריעה, נוקבת ויורדת, ואינה מקבלת שום פשרות; אלא שהתרוץ שבו מפיים, מבליע, מוותר; מעין „כבשי דרחמנא"... „אין להרהר!"...

ומתגבר הנינון ומהבהבות הנשמות.

יש בו מצין לויה ל„זיו שפנה" וקבלת פנים של „זיו חדש." זוהי בחינת „שבת־נחמו" שחל סמוך „לתשעה באב".

ומתגבר הנינון ומזדקרות הנשמות ומניעות את הנופים.

יד על־שכם.. יד על־שכם... חיננא עושים בני החבורה. רוקדים הם ומנגנים בנפש:

„קומו ונסעה, קומָה ונִסְעָה, קו—מָה ונִס—עָה ... ו"

ועצמות יבשות יכול נינון זה לעורר!

פיליטון.

המשכיל למינהו.

(מעט אתנוגרפיה).

רוצה אני לסייע לאיתם החכמים, שהעמידו את חוק ההתפתחות לבסיס כל מראות החיים.

כל אשר אתה רואה מסביב לך משתנה ומתפתח בכל שעה, לובש צורה ופושט צורה, עד אשר בעיון רב תכיר ותמצא את האב לכל התולדות שיצאו ממנו.

על פי הדברים האלה מתבארים חזיונות רבים, הנראים כתמוהים ולא מובנים. ויש שיתגלה לעינינו, כי שני ברואים, שנחשבו לזרים ורחוקים זה מזה, הם על צד האמת אחים מלדה, בני אב אחד, אלא שנתרחקו בסבת התפתחותם.

הנה „המשכיל" שלנו.

עוד יש בתוכנו „זקנים", הזוכרים את ימי ילדותו, בעודו בחתוליו. לא רב אפוא מספר שנות חייו; ובכל זאת כשתתבונן היטב, אז תראה, עד כמה השתנה והתפלג.

הסוג הראשון הוליד מינים רבים, שכל אחד הוא כמו בריה בפני עצמה.

אין אני מרגיש בנפשי די ידיעה, עד כדי לכתוב תולדה שלמה ומפורטת של משפחת המשכילים עם צאצאיהם וצאצאי צאצאיהם. יעשו זאת מומחים גדולים וטובים ממני.

ברעתי רק לסדר קלסיפיקציה קצרה של ה„משכילים", על פי הרשימות המעטות שבפנקסי.

יבואו נא חכמים ובעלי־מדע וימלאו את דברי.

המשכיל של ה„באור".

זה הוא שריד התקופה הגדולה, בעת אשר ההשכלה עוד ישבה לכסא, ובני האדם כרעו לפניה ויתפללו אליה, כי תגאלם מכל מצוקותיהם.

המין הזה דולך ופוחת משנה לשנה. רק מתי מספר, אחד בעיר ושנים בכרך, נותרו לנו לזכרון הדור החולף.

סימניו המובהקים הם: התמימות והדמיוניות.

הוא מסור בכל נפשו ומאדו אל השפה האשכנזית, שהיא בעיניו סמל ההשכלה האמתית, ואת דבורו הוא מתבל בפסוקים מספרי שילר.

מתפלל הוא בכל יום, אך אינו רוקק בעלינו־לשבח, אינו מנשק את הציציות ואינו מתנועע בתפלתו, ספני שזה היא מנהג אויאטים.

מסלסל הוא בשערו, נוהר מרבב על בנדו, דבורו בנחת בלי הרמת קול ובלי תנועות הידים — משום שזה נותן אותנו לשנינה בין הגוים...

רגיל הוא להזכיר תמיד את השם הנורא: „המאה התשע עשרה", ונם עתה חביב עליו השם הנכבד הזה.

מחבב הוא את „כתבי הקדש" והוגה בהם מתוך באורו של מנדלסון עם התרגום האשכנזי. והוא מדבר ראמות ונשגבות על עם ישראל, שהיה „לאור גוים", בעת אשר „החשך כסה ארץ", וכל העמים „הלכו לאור תורתו"...

פגעי החיים עם המון חליפותיהם לא הגיעו אליו, כאלו קפא או התכסה בשריון המגין עליו מפני חצי הזמן.

ולפעמים יעלה על לבי, כי רק „הגוף" של אותו האיש מתהלך בתוכנו, בעוד אשר „הנשמה" מרחפת בעולם אחר, שהיה כבר לפני שנים רבות, וגם אז מי יודע אם לא התקים רק בדמיון?...

המשכיל של „השחר".

המין הזה, אשר לפנים היה נפרץ מאד והרעיש את עולמנו הקטן, יורד מעט מעט מגדולתו וקולו פוסק.

אך עד היום הוא נמצא בתוכנו ומשפיע אם מעט ואם הרבה על מהלך חיינו.

זה הוא ילד חלש במשפחת המשכילים, בעל נפש מתרגשת ומתלהטת, סובלת ואינה מקבלת יסורים באהבה...

מראהו מעורר לפעמים לעג ולעתים כאב.

רוחו מלא הפכים ונגודים: הוא ספקן ומאמין, לאמי אדוק ומתבולל קיצוני, הכל לפי השפעות הרגע, חפשי בדעות ושומר מצוה —

כל עולמו הרוחני התכנס בהלכות אסור והיתר, ונפשו מתלבטת בין אמונה וכפירה —

את בניו הוא מחנך שיהיו „אירופאים גמורים", בלי כל „קרע שבלב", והוא מצטער בשעה שרואה את בניו מחללים את קדשי היהדות.

יש שבשבתו בחברת בני ביתו הוא אוהב להתלוצץ על „התלמוד" ועל „מזהני בית הכנסת", כדי לבדח את דעת שומעיו: ואולם נפשו סולדת, כשהוא שומע דברי בוז ל„התלמוד".

הוא מרגיש בעצמו את רפיונו, ומבקש להתחזק ולהתרפאות.

לפעמים נדמה לו כי הדבר עלה בידו.

אך עד מהרה הוא מכיר בטעותו ובוכה על גורלו.

הוא רואה, כי אין לו תקנה...

המשכיל של „המליץ".

את זה אתם פוגשים בכל מקום ובכל ענין של צבור. מספר המין הזה הוא עצום ורב, עד כדי למשול בעולמנו...

הוא אדם מתון ומיושב, יודע עת לכל חפץ, הכל פשוט בעיניו ועולמו הרוחני שוקט ובוטח.

„את אשר לאדני — לאדני, ואת אשר לבריות — לבריות".

זה הוא פתגמו החביב, השגור בפיו.

„אזלת לקרתא, הלך בנימוסיה".

המאמר הזה הוא לו מורה דרך.

ומה הוא הכלית שונא את דורשים „לדפוך את דקערה על פיה" ולהרוס בנין עולמים.

יותר מזה הוא שונא את השאון ומטיף לשלום ומנוחה.

ומחזיק הוא טובה לעצמו, וחושב כי לתועלת ההשכלה, שתתפשט בכל מקום, צריכים ליפותה, לקשטה ולהסתיר את הקוצים שבה —

רק בידו עלה „לאחד בלבו את האמונה עם ההשכלה", כי תלכנה „שלובות זרוע כאחיות" —

פלא הוא רק, כי המין הזה של המשכילים אינו חביב על הבריות וכבודו נפגע לעתים קרובות.

הלא אין כמוהו „הולך בשביל הזהב"?!

מי תכן רוח בני אדם?

המשכיל של ה„בירז'עוויע וויעדאמאסטי".

אחרון אחרון חביב!

על פי רוב בני המין הזה הם צעירים לימים ויושבים בערי השדה, ששם האויר נוח להם.

בבוז הם מביטים על אלה הקוראים עבריה, — זו הלשון שלפנים נואלו גם הם לטפל בה.

עתה הם יודעים, כי „שפת עבר היא שפה מתה".

ומלבד זאת הם רגילים לרשתמש במלה: „נקודת הראות", בהשמיעם את רוב חכמתם.

אחרי שעברו שנים אחדות משתמש המשכיל הזה גם במלים: „פרוגרס" „רעאקציה".

הוא מעורב עם הבריות ומדקדק בנמוסיו לכל פרטיהם.

ובני אדם מתיראים מפניו, כי גא הוא מאד וחצוף.

המין הזה מתרבה משנה לשנה.

מ. לזרסון.

רשימות שונות.

אלעזר שולמאנן.

לא לוחם היה הסופר הזה, שמת בימים האלה בקיוב, ולא נרחק מעולם לתוך השוו"ה הראשונה בספרותנו. עובר פשוט היה הבורח מן הפרסום, ואת הספרות עבד מאהבה ויהי צנוע תמיד בעבודתו הספרותית. אלעזר שולמאנן היה אוטודידקט, זאולם אוטודיקט מזוין בידיעות רבות ונכבדות במקצועות שבהם עסק ולא נהג קלות ראש בעבודתו מעולם. מספריו נכבד מאד, לרגלי רבוי הציונים שבו, הספר „ממקור ישראל" בשני חלקים, על תולדות בארנע והיינע.

לפני שנה חחל להדפיס בספרי המאסף של „הזמן" את „תולדות השפה היהודית", שלא נגמרה עוד בדפ"ס, והספר הזה חשוב מאד ואין דונמתו בנונע לתולדות הזרנון בישראל. מלבד זה נסה המנוח את כחו גם במקצוע הבליטריסטיקה, זאולם על פי טבעו היה נוטה לבכר את החדוד על האמנות, ולכן בתור הומורסקות יש שהצליחו ציוריו ויש שלא הצליחו.

בתור איש הצטיין אלעזר שולמאנן במדות תרומיות, ולא פעם ולא שתים שחד מכספו לתמיכת הספרות העברית והסופרים העברים.

כבן ששים וחמש היה במותו. שלום לעפרו!

רשימות ספרותיות.

החוברת לחודש אוינוסט של הירחון „אֶסט אונד וועסט" מוקדשה כלה לזכר הד"ר תיאודור הרצל, ויצאה בתבנית כפולה מכפי הרגיל. הענינים שבה הם: „עבדול המיד וד"ר ת. הרצל" מאת פרופ. ד"ר ווַמבֵרי; „הרצל בתור איש וסופר", מאת ד"ר י. נאָלדבוים (עורך ה„נייע פרייע פרעססע"); „הטרגדיה הגדולה", מאת ישראל זאנגוויל.

„ד״ר ת. הרצל״, מאת מקס נורדוי; „ספרי הזכרונות של הד״ר תיאודור הרצל״, מאת נ. סאקאלאוו; „הרצל והציוניות״, מאת ד״ר נסטר; „הרצל בחוג בני משפחתו״, מאת יארק־שטיינער; „כמו שאני רואה אותו״, מאת ד״ר י. אלישוב; הרצל ויחוסו לתולדות היהדות המודרנית מאת ד״ר מרטין בובר, מאת הד״ר זלוציסטי ועוד.

ונם עשירה החוברת הזאת באילוסטרציות. שתי תמונות של הד״ר הרצל ועוד בערך 50 אילוסטרציות המציירות את המנוח בתקופות שונות מתקופות חייו. כמו כן נמצא שם ריפרודוקציה של התמונה החדשה „גלות״ מאת שמואל הירשנברג. וכן גם פקסימיליה של העבודה הספרותית האחרונה שכתב הרצל.

מחיר החוברת ו׳ מרק ובניר מובחר ו׳ מרק וחצי.

הצפירה

מיום 1 יולי 1904.

קוראינו במשך חצי השנה הנכחית כבר הספיקו להוכח עד כמה קיימנו את הבטחתנו בנוגע להשלמת „הצפירה" ושכלולה, שהבטחנו בראשית שנת־החתימה.

כמדומה שלא נגזם במשהו אם נאמר, כי מלאנו את הבטחתנו עוד יותר מבמלואה, עוד יותר מאשר התוינו לעצמנו בראש.

הגליון הספרותי הציורי־והמדעי שקוראינו מקבלים בדיוק בכל ערב־שבת, בתור אחד מחלקי הצפירה היומית, הוא אפוא עובדא חשובה וחדשה בספרתנו העתית, הכרוכה בעבודה ובהוצאה מרבה של כמה וכמה אלפים רובל בשנה שאנו רשאים לפרסם אותה בגלוי נגדה נא כל קהל קוראינו, אחר אשר כבר עלתה בידינו להוציאה בדיוק, בזהירות, ביד רחבה ובעין יפה במשך חצי שנה, ואחר שכבר נמצא בידי הקוראים סכום גליונות גדול העולים יחד לכרך יפה ומהודר בחיצוניותו ובפנימיותו שראוי לעלות על שלחן כל איש ישראל חובב שפתנו וספרותה בתור **אלבום ספרותי** לקשוט ולנוי למקרא ולשעשועים.

קוראינו בודאי ראו גם זאת, מה שנעים לנו ביחוד, כי עבודתנו והוצאותינו המרובות לרגלי הגליון־הספרותי־השבועי, לא הסינו במאומה את גבול עבודתנו ב„הצפירה" היומית עצמה, ולא עוד אלא כי גם הוספנו לשכללה ולמלאותה בכל מקצועותיה הכלליים והעבריים, להרבות את חלקיה ולהעשיר את תכנה האינפרמציוני והפובליציסטי בידיעות תלגרפיות ובמכתבים מפורטים כתובים בידי סופרים קבועים ומיוחדים בכל מקום שדופק החיים ישמע ביותר, העומדים על המשמר להודיע לנו בזריזות כל מאורע וחזיון הראוי להתפרסם.

לתכלית הברור הגמור והבהיר בקריאת הענינים השייכים למלחמה הננו נותנים לקוראינו

מפת קיר גדולה מצוירת, בהירה ומדויקת מאד

(בתבנית המפות האירופיות היותר גדולות והיותר מדויקות שיצאו בימי המלחמה האחרונה.)

המפה המתוקנה הזאת שעלתה לנו בהוצאה מרבה של כסף ועבודה כבר מוכנת בידינו, משוכללת ונגמרה כל צרכה, וכל חתומינו יקבלוה בעוד שבועים, גם אלה שיחתמו על „הצפירה" מראשית יולי הבא.

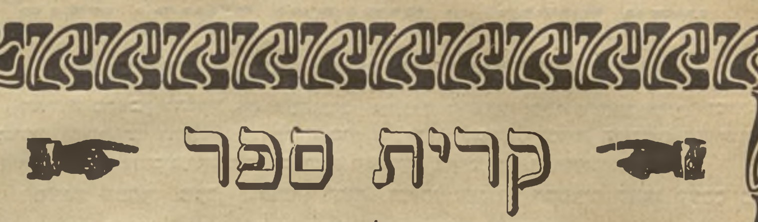
ונוסף על כל אלה אמרנו לתת לקוראינו עוד **תשורה ספרותית גדולה** ורבת הערך ששמה בלבד יעיד על יקרתה ועל הטוב הצפון בה בעד כל קורא חובב ספרתנו:

כל שירי י"ל גורדון בששה כרכים

שמחירם בשוק הספרים 7 רובל — **אך 1 רובל 60 קאפ.** (מחיר הנייר והדפוס)

מחיר „הצפירה" לשנה 8 רובל, לחצי שנה 4 ר', לרבע שנה 2 רובל.

אדריסה: **רדקציה „הצפירה" ווארשא, מאריאנסקא 2.**

קרית ספר

ירחון ביבליוגרפי עברי

יו"ל ע"י בנימין צבי שיינפינקעל

בית מסחר־ספרים, ווארשא, זלאָטאָ, נו' 63.

מחירו: לשנה 1.50 רובל עם המשלוח (בלי משלוח 1.20), לחצי שנה — 85 ק', לרבע — 50 ק'; חוברת אחת — 20 ק' עם המשלוח.

יצאו לאור ו' חוברות; ז' וח' — נמצאות בדפוס.

פרוספקטים נשלחים לכל דורש חנם.

זוכים בס' הביבליוגרפי „אסף המזכיר החדש" לח. ד. ליפפא, שמקחו נקצב 8 קרונים, שהם בערך 3.20 רובל ואח"כ הורד עד 2 ר' — בחצי המחיר המוזל, היינו: 1 ר' עם המשלוח.

כל מחבר, מו"ל או מדפיס מתבקש להמציא לבית־המערכת אכסמפלר אחד מכל ס' חדש בצאתו לאור, ובשכר זה תבוא על אדותיו מודעה בהירחון, כפי האמור בהפרוספקט, והחוברת ההיא תשלח לידו חפשי. ואם ידבנו לבו של המחבר, המו"ל או המדפיס להוסיף עוד אכס' שני למען „בית הנאמן" (מדרש אברבנאל), הנוסד בעיה"ק ירושלים תובב"א ע"י הד"ר מר יוסף חזנוביץ מביליסטוק, תדפס ההודעה ע"ד ספרו באותיות יותר גדולות, וישיג קבלה בחת"י המיסד הנ"ל לעדה כי ספרו הגיע לתעודתו.

ע"י בית־מסחר הנ"ל יש להשיג כל מיני ספרים ועתונים בלשונות שונות, חדשים גם ישנים, טעמי־הזמרה, תמונות, כרטיסי־בי־דואר מצוירים כדומה — במקח השוה.

הקונים התמידים של בית־המסחר הנ"ל (על סך 5 רובל לרבע שנה, 10 רובל לחצי שנה, 15 רובל לשנה) מקבלים את הירחן, קרית־ספר' חפשי חנם וזוכים ג"כ בס' התשורה למקח הנ"ל.

Книжный магазинъ Б. Шейнфинкель, Варшава, золотая 63
Buchhandlung B. S. Scheinfinkl, Warschau, (Russland)
Złota 63.

Herausgeber, veratwortlcher Redacteur u. Drucker: Josef Fischer, Krakau

החותמים על „הצפה“ מחדש יולי

יקבלו ח נ ם, בתור הוספה מיוחדה

שני ספורים גדולים

מאת ש. בן־ציון:

א) **מעבר לחיים.** את הספור הזה נתחיל להדפיס פרקים בימים הראשונים לחדש יולי.

ב) **ימי הנוער.** (החלק השני מאת הספור „נפש רצוצה“). החלק הזה בענינו אינו תלוי בחלקו הראשון, והוא ספור שלם בפני עצמו.

הספורים האלה יודפסו בפֿורמט של ספר, כדי שיוכל הקורא לכרכם אחרי הגמרם בספרים מיוחדים.

החותמים החדשים על „הצפה“ לא פחות מלרבע שנה מקבלים ח נ ם:

1) את **קובץ הספורים** של ההתחרות הספרותית של הצפה, שנשאר עוד בידינו במספר מצומצם מאד.

2) ואת **המפה העברית המצוירה** משדה המלחמה, המצטינת בשלמותה ובחצוניותה.

את שתי התשורות האלה יקבלו החותמים החדשים ביחד עם הגליון הראשון של ירח יולי.

